

REFLEXIÓ

KISS JÓZSEF

Az ideológiai sablonoktól a történelemértelmezés pluralizmusáig

Ezzel a címmel jelent meg a csehországi Jelenkortörténeti Intézetnek (Ústav soudobých dějin) a Csehszlovákia második világháború utáni történetével kapcsolatos szovjet és orosz munkák szemléleti átalakulását végigkísérő tanulmánya (Kolenovská, Daniela: Od ideologických šablon k pluralitě historických interpretací. *Soudobé dějiny*, 2006, 1–2. sz. 50–81. p.).

A prágai Károly Egyetem doktorandusának, Daniela Kolenovskának a tanulmánya a jegyzetapparátusban felvonultatja az ismertetésekhez, értékelésekhez és elemzésekhez kapcsolódó úgyszólván teljes mérvadó bibliográfiát. Az írás már csak ennél fogva is figyelmet érdemel, hiszen az 1989 után megjelent orosz monográfiák és tanulmánykötetek a szlovákiai és csehországi könyvtárakból szinte teljesen hiányoznak. A szerző minden valószínűség szerint személyes kapcsolatok révén tanulmányozhatta azokat, ezért az írásához fűzhető észrevételek lehetőségét erősen behatárolja az általa birtokolt ismeretanyag. Az esetleges, erre itt reagáló, olykor saját olvasmányélményekkel és személyes élményekkel kiegészülő kommentárok nem vállalkozhatnak érdemleges kritikai, netán polemikus véleménynyilvánításra. Persze ez nem jelent azonosulást Kolenovská gondolatmenetével, főleg azokban az esetekben, ahol ezt nem sikerül kellőképpen érzékeltetni a *Szemle* olvasói számára.

A feldolgozás túlnyomó része az értelmezésekben 1989 után bekövetkezett paradigmaváltással foglalkozik, s a folyamatok és műegyedek jellemzésében átfedi egymást a kifejezetten kapcsolattörténeti munkákra koncentrált elemzés a Csehszlovákia történelmével foglalkozó beállítottság nyomán kísérésével.

A korszakoláson belül az 1945-től 1953-ig terjedő időszaknak a tükröződése dominál. Érdekes, hogy itt a szerző nem von éles határvonalat a kommunista hatalom megteremtése előtti évek és a kommunista rendszer kiépülése között. Ez nyilván abból adódik, hogy a Sztálin haláláig terjedő időköz a szerző meglátása szerint nem hozott különösebb fordulatot abban a megközelítésben, ahogyan Csehszlovákia a szovjet történészek fokozott érdeklődésének optikájában szerepelt. Erre csak a későbbi időszakokban került sor. A szovjet szerzők munkáiban ugyanis hosszú ideig Csehszlovákiának a München előtti határok között történt megújításával összefüggő csehszlovák, illetve cseh szovjetbarát platform folyamatos megléte erőteljes szerephez jutott. Kolenovská igyekszik bemutatni az egyes időszakok korabeli történeti önreflexióját a rendszerváltás időszakából visszavetülő retrospektív korrekciókkal, illetve paradigmaváltással párhuzamosan.

Kolenovská a nyolcvanas évek végétől és a kilencvenes évek elejétől eredezteti a háború utáni szovjet politika valódi céljaival kapcsolatos első kételyek jelentkezését. Rámutat arra, hogy a kutatók figyelme egyre inkább kiterjedt az erőszakos módszerekkel történt változásokra, a kommunista társadalomfelfogás alternatíváira és a kommunisták győzelmének okaira. A szovjet archívumokban hozzáférhetővé váló dokumentumokra támaszkodva 1993-ban Moszkvában megjelent az első cenzúrázatlan kiadvány, amely a háború utáni közép- és kelet-európai realitásokat új szemlélet alapján igyekezett láttatni. Éles megvilágításba került a belső és külső tényezőknek, illetve meghatározóknak a térségbeli országok politikai-társadalmi viszonyait alakító szerepe. Immár nemcsak feltételezések, hanem a titkosítás alól feloldott dokumentumok alapján több történész arra a meggyőződésre jutott, hogy a külső tényezők hatása olyan erős volt, hogy a belső feltételek nem játszottak komolyabb szerepet. Véleményük szerint a jövő már a háború folyamán eldőlt, az akkor megkötött nemzetközi egyezmények Moszkva számára lehetőséget biztosítottak a saját érdekszférájába tartozó országok belpolitikájának közvetlen befolyásolására. Kolenovská utal Leonyid Gibianszkij tanulmányára, aki arra is felhívta a figyelmet, hogy a közép- és kelet-európai országokban bekövetkezett fejlemények során az egyes hatáselemek összefonódtak, s nehéz megvonni a határt a külső és belső tényezők hatóereje között, illetve pontosan megállapítani, hogy mikor melyik kerekedett felül.

A belső viszonyokkal kapcsolatban Kolenovská a Nemzetközi Gazdasági és Politikai Intézet munkatársainak megállapításaira hivatkozik. Ezek lényege, hogy a háború után rövid ideig korlátozott képviseleti demokrácia bizonyos ismérveivel rendelkező rendszerek – ahogy írja – „magukban foglalták a kibontakozás több, természetesen a polgári demokratikus rezsim felújításának irányába haladó változatát”. Ehhez kapcsolódva kitér arra, hogy a meg nem valósult elképzelések között az orosz történészek a kilencvenes évek elején igazi horderőt a pártok felett álló „osztály nélküli” demokratikus szocializmus koncepciójának tulajdonítottak. Ebben az egyedüli reális alternatíva esélyeivel – az orosz történészek megítélése szerint – a masaryki fogantatású nemzeti szocialista eszme rendelkezett. Az alapvető gazdasági kérdések politizálásának feszült légkörében azonban nem vehették fel a versenyt a kommunisták azonnali hasznot ígérő politikájával, és elvesztették a társadalmi támogatást. Ezzel kapcsolatban – Kolenovská írásának fényében – alighanem meglepőnek számít az a paradox szerep, amelyet a csehszlovákiai regionális viszonyok vizsgálata és összehasonlítása alapján Tatjana Volotkina történész munkájában a szociáldemokrácia kap. Volotkina nézete szerint ez a párt – mivel az ellenállási mozgalomban szerzett érdemekkel sem dicsekedhetett, s tagjainak jó része átpártolt a kommunistákhoz – sokkal radikálisabb programot fogalmazott meg, mint maguk a kommunisták. S így a társadalom háború utáni általános szociális és hazafias felbuzdulása közepette a szociáldemokrata párt a szakszervezetekkel együtt lett a szovjet minta irányába mutató, a totalitarizmus iránti, baloldali türelmetlenségből táplálkozó szimpátia legradikálisabb megtestesítője. A kommunista párt viszont a szocializmusnak a fokozatos átmenet irányelvéhez igazodó sajátos útján igyekezett haladni. Ezt az irányvételt – amit már a pártállami csehszlovák történetírás sem rejtett véka alá – az antifasiszta koalíció felbomlása után adta fel a gottwaldi pártvezetés.

Kolenovská úgy látja, hogy alapvetően a nemzetközi helyzet megváltozásához kapcsolódik a korszakkal foglalkozó történészek munkáiban a szovjet minta kanoni

zálásának elszabadulása és felülkerekedése. Ugyanakkor ennek mértékét szoros összefüggésbe hozzák a belső politikai erők, így a kommunista párt elméleti és gyakorlati tapasztalatainak ingatagságával. Galina Murasko, akinek munkásságában évtizedeken át előtérben állt a második világháború utáni csehszlovák–szovjet kapcsolatok vizsgálata, ellenvéleményt fogalmazott meg a kényszerpálya kérdésében. Murasko kétségbe vonta, hogy a csehszlovák társadalom az 1940-es évek második felében teljes mértékben a nemzetközi események szorításába került, képtelenné válva bármilyen befolyást gyakorolni a belső helyzet alakulására. Felhozta Finnország és Ausztria esetét, bizonyítékul arra, hogy a térséget illetően a szovjet akciótervek szigorúan megszabott formában nem léteztek, lehetővé tették a társadalom és az elit erkölcsi-pszichológiai értékeinek érvényesítését. Ezzel kapcsolatban Kolenovská említést tesz Alekszandr Subin állításáról, amely szerint a kommunisták győzelméhez az utat két férfiú nyitotta meg: Ludvík Svoboda, amikor nem merete velük szemben bevetni a hadsereget, és Edvard Beneš, aki bízott Gottwald pragmatizmusában és abban a képességében, hogy képes lesz keresztülvinni a szocializmushoz vezető nemzeti út irányvonalát. „Naiv politikus volt-e Beneš, aki kárhoztatást érdemel rövidlátásáért, Sztálin idealizálásáért és kompromisszumkészségéért? Politikai karrierje a hazaáruló esete-e, avagy nem volt választása az adott nemzetközi és belpolitikai helyzetben?” – kérdezi Daniela Kolenovská, hangsúlyozva, hogy ilyen és ehhez hasonló kérdéseket is feltesz az orosz történettudomány, csak hogy egyértelmű választ erre nem adott. S ehhez rögtön hozzáteszi: az ilyen irányú kísérlet ugyanis nem kerülheti meg azoknak a történészeknek az állításait, akik szerint Csehszlovákia sorsáról a szovjet katonai intervenció fenyegető veszélye döntött, amit Valerian Zorin prágai nagykövet helyezett kilátásba 1948 februárjában. A februári események – tekintve azt nézőponttól függően győzelemnek, politikai válságnak vagy politikai puccsnak – az antifasiszta koalíció felbomlásával járó szovjet biztonságpolitikai érdekeket érintettek. Kolenovská szerint valamennyi mai orosz történész egyetért abban, hogy a háború után a Közép- és Kelet-Európával szembeni szovjet politika számára az a törekvés volt meghatározó, hogy nyugati határain olyan baráti országokból álló övezetet alakítson ki, amely elhárítaná az elszigetelés, illetve a váratlan megtámadás veszélyét. A nemzetközi helyzet kiéleződése 1947-ben ezt a biztonságpolitikai kockázatot hozta úgymond testközelbe.

S ehhez képest oszlanak meg Kolenovská szerint az orosz történészek véleményei a térség országainak s köztük Csehszlovákiának a belső viszonyaira gyakorolt szovjet hatás megítélését illetően. A már említett Alekszandr Subin úgy vélekedik, hogy Moszkva a csehszlovák kommunisták számára 1948-ig csupán inspirációt jelentett, nem konkrét intézkedések foganatosításával megvalósuló nyomás gyakorlását, s a Szovjetunió megfigyelői szerepkörben lépett fel. Mások viszont arra mutatnak rá, hogy a felszabadító szovjet csapatok nyomában kezdettől fogva ott voltak a szovjet biztonsági szervek, s a belpolitika a Kremlben született receptek szerint utasítások kényszerhatása alatt alakult, így Csehszlovákiában 1948 februárja már csak egy folyamat betetőzése volt.

Időbeli hézag támadt Kolenovská írásában az 1953 utáni csaknem két évtizednyi csehszlovák–szovjet kapcsolatait illetően. A korabeli reagálásokról summás, néhány mondatos említést téve – nézete szerint – e kapcsolatokban, 1956-ot is beleértve, nem adódtak különösebb problémák, így koncepcionális látásmód iránti igé-

nyek nem is jelentkeztek. Az 1968–1970 közötti fejlemények értékeléséhez pedig *A pártban és a társadalomban kialakult válságnak a CSKP XIV. kongresszusa utáni tanulságai* című dokumentum számított egyedüli, mindenható irányelvként mind csehszlovák, mind szovjet oldalon. A hatvanas évek második fele és az 1968 iránti érdeklődés később jelentkezett. S ez az elemzés szintjén – Kolenovská szerint – nem is annyira a gorbacsovi nyitáshoz, a peresztrojkához kapcsolódott, hanem a szovjet tömb felbomlását követően élénkült meg.

Az 1968-as demokratizálási kísérlet és annak végkimenetele a kilencvenes évek elején publikáló történészek számára – Kolenovská látószögében – a szovjet külpolitika szabályainak kimunkálása szempontjából vált érdekessé. A korlátozott szuverenitásról tartott 1991-es liblicei konferencián Jurij Novopasin felszólította Gorbacsovot, hogy intézzon Prágához bocsánatkérést, ugyanakkor felhívta a figyelmet a levéltári anyagok közzétételének a fontosságára. A vonatkozó dokumentumok egy része 1993-ban vált kutathatóvá. Ezek alapján jutott az Orosz Föderáció Állami Levéltári Szolgálatának akkori vezetője, Rudolf Pihója arra a megállapításra, hogy Brezsnyev 1968. május végéig dacolt a radikális lépéseket követelőkkel szemben.

Kolenovská megpróbál behatolni a csehszlovákiai beavatkozás háttérében zajló, a döntéshozatallal kapcsolatos személyi magatartások oroszországi megítélésének szövevényébe. Úgy látja, hogy az egyéni megközelítéseken túlmenően a szerzők többsége elutasítja azt az álláspontot, mely szerint a szovjet vezetésnek az adott nemzetközi helyzetben lehetett volna más választási lehetősége. Csehszlovákia geopolitikai, gazdasági és stratégiai szempontból a szovjet tömb fontos alkotórésze volt. A hatalmi monopólium veszélybe kerülése – ahogy Kolenovská írja – a szovjet vezetésben ösztönös agresszív önvédelmi reakciót váltott ki. Az 1968-as fejleményekkel foglalkozó szerzők *Csehszlovákia Kommunista Pártjának (CSKP) Akcióprogramjában* megfogalmazott, a csehszlovákiai szociáldemokrata modell irányába mutató elképzelések megghiúsulását nem Dubček hibáival magyarázzák, hanem a szovjet vezetők önértékére, saját pozícióik védelmére irányuló magatartásában látják. Ezzel a szemlélettel nincs összhangban az a vélemény, melyet – Kolenovská szerint – kollégái nézeteire is koncepcionális alapokon reagálva Mihail Latisz még 1998-ban fogalmazott meg. Fejtegetéseiben Latisz a gottwaldi időszakba nyúlik vissza. Szerinte az orosz történészek számára elsikkad az a Gottwald halála utáni törekvés, hogy a vezetés új utakat-módokat találjon a lakosság és a kormányzat közötti egyetértés kialakítására. Novotný ezt a gazdasági intézkedésektől remélte, de nem járt sikerrel.

Továbbgondolkodásra készíthetnek viszont a már említett Nemzetközi Gazdasági és Politikai Tanulmányok Intézetében fogant nézetek. Ezekből Kolenovská azt emeli ki, hogy az akcióprogram helyett Ludvík Vaculík *Kétezer szó* című kiáltványának tulajdonítanak igazi jelentőséget. Szerintük az elengedhetetlen gazdasági reformokról folyó széles körű vita öngerjesztő módon olyan befolyást gyakorolt a közgondolkodásra, hogy végül megfogalmazódott a szocializmus szovjet mintától eltérő, nyugat-európai indíttatású modelljének követelménye. E program mentén szakadt ketté a CSKP.

A nézetek palettáján a kilencvenes évek közepén jelentkezett új színfoltként érzékeli Kolenovská, hogy a gazdaságközpontú megközelítések helyett – ahogy írja – előtérbe kerülnek a látszólag jelentéktelenebb indítékokból kiinduló művelődéstör-

Az ideológiai sablonoktól a történelemértelmezés pluralizmusáig 187

téneti értelmezések. Ezek gondolamenete arra épült, hogy a hatalomnak az ötvenes évek közepén elkezdődött meggyengülése folytán az értelmiség megkísérelte felülbírálni a háború utáni időszak értékelését. Svetlana Verlainov bohemista szerint az értelmiség számára az engedelmesség megtagadását szabad társadalmi pozíciója, jelentős mértékű anyagi függetlensége – melyet a rezsim a korrumpálásukra szánt eszközökből biztosított – tette lehetővé.

Nem számít felfedezés erejűnek Kolenovská írásában, hogy a hetvenes és nyolcvanas évek időszaka – a gorbacsovi nyitásig – a szovjet történettudományban a csehszlovákiaihoz hasonlóan „normalizációnak” számított. Ennek fő vonása Csehszlovákiában a kommunista rezsim kiépülésének dogmáihoz és módszereihez való visszatérés volt. A politikai irányvétel elvi megalapozása átvette a fejlett szocialista társadalom építésének brezsnyevi tézisé, ami a husáki vezetés által sulykolt politikai programban együtt járt a – korabeli frazeológiája szerint – „párt vezető szerepének erősítésével, az antiszocialista és opportunista nézetek és megnyilatkozások elleni következetes harccal”. Ezzel kapcsolatban Kolenovská figyelmét elkerülte, hogy a szovjet politika újbóli másolása során az ideológiai életben némi zavart keltett a „szovjet nép” kategóriájának erőltetése, ami gyakorlatilag egyet jelentett a szovjetunióbeli nemzetek úgymond új közösségi minőséget teremtő összeolvadásával.

Kolenovská elemzése erről nem szól, pedig látenszen nem kis aggályokat váltott ki a korabeli, főként szlovákiai ideológiai életben, mert analóg módon a „csehszlovák szocialista nép” ilyen értelmezésű kategóriája ugyancsak emlékeztetett a beneši csehszlovakizmusnak – gyakorlatilag cseh fennhatóságot jelentő – koncepciójára. Maga e művi, Csehszlovákiában csak szordínóval feszegetett képződmény azonban a politikai életben nagyon is erőteljesen jelenlevő programelvre, „a nemzetek és nemzetiségek fejlődésének és közeledésének” előmozdítására épült. A szlovákiai magyarsággal kapcsolatban ebből táplálkozott a sajátosságok elismerésére igényt tartó követelményekkel szembeni intolerancia, a magyar nemzetiség közösségi mivoltának semmibevétele, a nemzetiségi lét intézményes kiteljesedésének akadályozása.

Úgyszintén a csehszlovákiai ideológiai élet degenerálódásának egy, csak szűkebb körökben ismertté vált, s Kolenovská számára – már csak koránál fogva is – ismeretlen kirívó esete kapcsolódik a többkötetes csehszlovákiai párttörténet kálváriájához. A feldolgozás majd 15 éven át készült, de végül is torzóban maradt, minden valószínűség szerint a legfelsőbb vezetésen belüli személyi ellentétek megideologizálása miatt. A vezetés nem átalotta előzetes véleményezésre felkérni a szovjet történészeket. Ez a lépés gyakorlatilag egyet jelentett egy szovjet cenzúrázás könyörgésének olyannyira példátlan szervilizmusával, hogy a szovjet történészek körében is értetlenséggel találkozott. Kiváltképp akkor, amikor szembesültek a csehszlovák konszolidáció „hozadékával”, s elképedve ébredtek rá, hogy azok a hatvanas évekbeli csehszlovákiai szemléleti újdonságok, amelyek számukra is ösztönzően hatottak, egyszerűen kivesztek a csehszlovákiai történetírásból, s újból megelevenedtek azok a dogmatikus értékelések, amelyeket ők maguk is, ha nem is túl látványosan, így kezezték kikerülni.

Gorbacsov fellépése idején a korábbi azonos hullámhosszot felváltotta a vakon követett „szovjet tapasztalatok” negatív bírálata – állapítja meg Kolenovská. S ehhez tegyük hozzá: ugyancsak részletekbe menő vizsgálódást igényelne, hogy lecsa-

pódott-e ez a történettudományi berkekben is. Kiváltképp érdekes lehet, hogy felkeltette-e a szovjet történészek figyelmét az a tény, hogy – amint ez Gorbacsov visszaemlékezéseiből kiderül – a szovjet főtítkár Gustáv Husák antifasiszta múltja alapján tőle várta – szembeállítva személyét (alaptalanul!) Vasil Bilakkal – a csehszlovákiai kibontakozás elindítását a peresztrojka és a glasznosztj szellemében. Kolenovská viszont felhívja a figyelmet arra, hogy Ivan Pop a kilencvenes évek közepén megrajzolta Husák emberi csődjét, a Moszkvának önkéntesen felkínálkozó s végső soron a nemzeti érdekek elárulását megtestesítő magatartását.

A peresztrojka időszakában Csehszlovákiában – Kolevská szerint – talán még szakmai körökben is elkerülte a figyelmet, hogy a Szovjetunióban, főként gazdaságkutatói berkekben rámutattak az alternatív struktúrák erejére, s azok hatásának kiemelt fontosságot tulajdonítva szorgalmazták a csehszlovákiai vezetésváltást. Egy kandidátusi disszertációra hivatkozva utal arra: szűk szakmai berkekben épp Csehszlovákia példáján sikerült már akkortájt kimutatni, hogy a szocialista modernizáció, az eredeti fejlettségi színvonalától függetlenül általános társadalmi válsághoz, a szellemi potenciál elerőtlenedéséhez vezet.

Kolenovská szerint közvetlenül a rendszerváltás után a szovjet szakemberek a változások okait a szociológiai törvényszerűségek érvényesülésében, a szovjet tömb gazdasági elmaradottságában keresték. A politológia felé hajló történeti publicisztika Csehszlovákia megoldatlan nemzetiségi problémáit tekintette alapvető tényezőnek. Ugyanakkor felerősödtek a gazdasági problémáknak a rendszerváltás utáni továbbélésére rámutató értelmezések, amelyek az akkor még csak kibontakozóban, csírájukban mutatkozó folyamatok megragadására épültek. S itt – Kolenovskát olvasva – önkéntelenül is kísért a feltevés: ezzel a kutatók, talán anélkül, hogy gondolkodásukban tudatosult volna, a kortörténet mindmáig kiforratlan módszereinek alkalmazásával kísérleteztek, a korabeli jelenben behatárolódó, kellő időbeli távlat nélküli értékelésekre vállalkozva.

Kolenovská rámutat arra, hogy a gazdaságtörténészek az új jobboldali kormány intézkedéseit minősítve, azok eredményeinek problematikus voltára irányították a figyelmet, ami – szerintük – a szociáldemokrata értékek felerősödéséhez vezetett a választók körében. Kritikai megítélésben részesült a posztkommunista elit jellemzése is. Kolenovská illusztrációként a Václav Havel személyéhez való ambivalens viszonyulást hozta fel, mely az ellenforradalmári minősítéstől a „trónra került” mély érzésű humanista erkölcsi értékeket megtestesítő személyiségjegyeinek hangsúlyozásáig terjed.

Külön figyelmet szentel Kolenovská annak a kérdésnek, hogy az orosz társadalomtudományi munkákban a kilencvenes évek közepétől elkezdődött a közép- és kelet-európai térség újragondolásának folyamata. Alekszej Miller objektív adottságként kezeli e régió politikai és kulturális sajátosságait, s felszólít az ebből kiinduló Kelet és Nyugat közötti, a regionális identitás formálódását szolgáló párbeszéd folytatására. Tofik Iszlamovval együtt tragikusnak tartja e térség két világháború okozta nemzeti szétforgácsoltságának következményeit. Iszlamov személyében – ami persze Kolenovská írásából nem derül ki – Tarle egykori tanítványa, a budapesti történészkörökben otthonosan mozgó széles látókörű szakember figyelmeztet a nemzetiségi kérdés fontosságára. Kitér viszont Kolenovská a csehszlovákiai nemzetiségi viszonyok szerepére. Rámutat a „normalizációs” gyakorlatnak a föderáción belüli, a

két országrész közötti különbségek eltussolására irányuló igyekezetére. Az állami különválást az orosz történészek erősen Václav Klaus személyéhez kötik, s azt a regionális együttműködést megnehezítő, az utódkormányok nemzetközi helyzetét és a kisebbségekkel szembeni pozícióit bonyolító fejleményként értékelik.

A bibliográfiai jegyzetekben bukkan fel, hogy a kilencvenes évek közepén megjelent, a kelet-európai nemzetiségi viszonyokkal foglalkozó egyik kötetben a csehszlovákiai magyar kisebbség helyzetéről szóló tanulmány is napvilágot látott (Harcijeva, G. J.: O polozsenijii vengerszkogo mensinsztva v Cseho-Szlovákii. In Grisina, R. – Jerescsenko, M.. D. (ed): *Nacionalnij voprosz v Vosztocsnej Jevrope. Proszloje i nasztvojascsenje*. Moszkva, Szbornyik sztatyje, 1955, 270–280. p.)

Daniela Kolenovská összegzése szerint a Csehszlovákiával kapcsolatos, a rendszerváltás utáni orosz vizsgálódásokban és értékelésekben két irányvonal érhető tetten. Az egyiket a szovjet értelmezésű, minden változáshoz negatívan viszonyuló marxizmus utóhatása jellemzi, a másik szemléleti iránynak a hívei a 20. század hetvenes és nyolcvanas éveit a hanyatlás időszakának tekintik, amelyet csak egy radikális fordulat állíthatott meg. Ez utóbbi szerzők Kolenovská szerint világméretű összefüggésekbe ágyazva értelmezik az eseményeket, van áttekintésük a nyugati szakirodalomról, s az 1989 utáni csehszlovákiai fejleményekben egyaránt érzékelik a pozitívumokat és negatívumokat.

Kolenovská feltételezése szerint a Csehszlovákia 1945 utáni történelmével foglalkozó oroszországi kutatások Szlovákiának és Csehországnak az Európai Unióba történt belépése nyomán az eddiginél még nagyobb mértékben betagozódnak majd a Közép- és Kelet-Európa egészének kutatását tematizáló keretek közzé. Éppen ezért elégtelennek tartja e térség történészeinek együttműködését. Az 1989 után megjelent munkák szerinte a tágabb regionális folyamatok megragadására irányulnak, ami az egyes országokat tekintve szelektív megközelítésekhez vezet. Vagyis a kutatás az általános trendekhez keres, sokszor illusztratív szerepet betöltő sajátosságokat. Így az összehasonlítás nem az egyes országok történészeinek az adott időszak kutatásában elért komplex eredményeire támaszkodnak, s az egyes országok történészeinek vizsgálódásába nem vetül bele eleve a térség többi országában folyó kutatásokból leszűrhető ismeretek ösztönző ereje.

Az orosz kutatásokat illetően ráadásul – ahogy Kolenovská írja – tekintetbe kell venni a közép és kelet-európai folyamatokban a nemzetközi helyzet alakulásának meghatározó szerepet tulajdonító orosz gondolkodásmódot. Ennek velejárója az orosz kivételességről kialakult meggyőződés, mely külön jogot formál az oroszok számára nemcsak saját belső fejlődésük megítélésére, hanem a világ ügyeibe való beleszólásra is.

Ebben a helyzetben a szlovákiai magyar szellemi élet és közgondolkodás alakulásának szempontjából nem lebecsülendő, hogy milyen szerepet kaphat (ha egyáltalán kap) e kisebbség helyzetének megítélése. A felnövekvő fiatal magyar történésznemzedékre vár – annak ellenére, hogy elszakadt az orosz nyelvi közegtől – ennek a problémakörnek a figyelemmel kísérése. A szlovákiai magyarság önnön történelmével foglalkozó írásokban egyre inkább kifejezésre jut, hogy kiváltképp ebben a tekintetben létezik nemcsak anyaországi, szlovák, cseh megítélés, hanem saját kisebbségi magyar szemlélet is. Az erre épülő kisebbségi identitásformálás számára így nemcsak az európai integrációs közeg feltételrendszerének a vizsgálata te-

kinthető fontosnak, hanem a világpolitikán belüli folyamatok erőviszonyokat alakító szerepének szem előtt tartása is. Márpedig ebben a tekintetben a mai Orosz Föderáció politikája nem mentes a váratlan fordulatoktól.